

i snage (Novak Simić), *Htio sam utjehe* (Novak Simić), *Ja sam te snage našla* (Slobodan Novak) itd.¹²

Evo kako još možemo promatrati i pitanje *Što je nova?* ili *Što je novoga?*, *Ima li što nova?* ili *Ima li što novoga?* (a može biti i *Ima li čega nova?*, *Ima li čega novoga?*). — Od svega što se zbiva pitatelja zanima samo dio, ono što je novo među svime što se zbililo, među svime što se događa, i to od onoga što njega zanima — ono što pitatelja zanima samo je dio nekoga općega svega. Po takvu razmišljanju, genitiv na tom mjestu nije pogrešan.

Možemo razmišljati i na nešto drugačiji način; neka nam tu zvjezdica * zamjenjuje nastavke. Pitanje *Što je nov**? nastalo je od izjave *Nešto je nov**. Glagol *biti* možemo zamijeniti glagolom *imati* — *Nešto ima nov**. Od toga je bolje *Nečega ima nov**, *Ima nečega nov**. Po takvu se obliku rečenice može zaključiti da se može reći *Nečega ima nova/novoga*, *Ima nečega nova/novoga* (opet: može biti, *nečega* kao dijela od svega što je novo). Dalje imamo *Jest nečega nova/novoga*, pa *Jest nešto nova/novoga*, dakle *Nešto je nova/novoga*, a od toga je pitanje *Što je nova/novoga?*.

A kako se takav genitiv u hrvatskom jeziku pojavljuje i u narodnim govorima i ne osjećaju ga stranim ni svi govornici koji upotrebljavaju samo standardni ili supstandardni jezik, nema razloga da se takav sklop, u kojem se osjeća duh starine, odbacuje iz standardnoga jezika.

Alemko Gluhak

JOŠ O PRAVOPISNIM PROBLEMIMA

Vrlo je ugodno čitati pohvale, koje je o meni napisao prof. Stjepan Babić u *Jeziku* od listopada 1994., no ipak se ne mogu složiti s njegovim argumentima.

1) *Pešćenica* je *Pješćanica*, pa neka kaže što god tko hoće. Ako netko ipak napiše *Pešćenica*, to je samo zbog toga, što je nesiguran, pa misli, da treba napisati *šć*, ali to ostaje krivo. Kajkavski dijalekt poznaje samo srednje *č*, ili trorogo *č*, odnosno *č/ć*, a kako postoje samo približna pravila za ispravno pisanje tih *č* i *ć*, moraju kajkavci učiti spomenutu distinkciju od riječi do riječi, baš kao da uče engleski ili kineski izgovor i pismo. Vidi se to i po Babićevu odgovoru, gdje spominje riječi *liješće*, *triješće* i *prošće*, te primjere *stiskati* : *stišćem*, *pritiškati* : *pritišćem*, *iskati* : *iščem*, — a takvih ima još! — gdje se čovjek ne može pouzdati u pravila o postanku nekih glasova. A to samo znači, da su se kajkavci mogli zabuniti u pisanju vlastitih imena, kad se uvodio štokavski kao zajednički književni jezik svih Hrvata. Prema tome nekako napisano vlastito ime u *Imeniku naseljenih mjesta Hrvatske* ne znači automatski, da je takvo ime ispravno napisano. To tim više, što se i danas mnogi u mojoj okolini bune u pisanju *č* i *ć*; čak su i moji kolege liječnici pravili pogreške pri pisanju prijemnih zapisnika, sve dok ih nije sam ravnatelj na to upozorio. Ne samo to! Bio sam svjedokom u laboratoriju bolnice u Slavenskom Brodu, gdje su se grohotom smijali onome, koji je ispravljao riječ *mokraća* u *mokraća*. Čak je i jedan liječnik, štokavac iz Požege, mislio, da se *mokraća* mora pisati *mokraća*, jer se piše *kuhaća* i *udavaća*. — Zato se ja ne bih povodio za zaključcima onih, koji ne znaju. Baš naprotiv, ja bih bio za sve-

¹² V. i u *Hrvatskoj gramatici* 1995. t. 1383.

strano i dublje proučavanje, ako se negdje pojavi sumnja u ispravnost pisanja ili izričaja. A kad se nešto zbilja sigurno utvrdi, što mora biti znanstveno fundirano, tada neki forum, kao npr. Hrvatski državni ured za jezik, treba odrediti točno pisanje i jezičnu upotrebu. Nemojmo se bojati tobožnje »nedemokracičnosti«, »nametanja« i sl. Ako može postojati sanitarna inspekcija, a može i mora, tada treba postojati i spomenuti forum s adekvatnim ovlaštenjima.

Svakako bi trebalo pisati *Medveščak*, *Peščenica*, *Grmoščica*, *Konjščina*, *Budinščina*, *Jurkovčak*, *Kuniščak*, *Peščeno*, ali *Laščina*, *Trakošćan*, *Pušća*, *Nedelišće*. Kod svih se tih imena može pronaći i etimološki i historijski razlog za takav način pisanja. Da, i *Krapinščica* i *Ivanščica*, a ne *Krapinčica* i *Ivančica*, makar je to na prvi pogled drugi problem.

2) Istaknuti književnici, koji su rekli, da nikada neće napisati *neću*, izjasnili su se tako zbog emocionalnih razloga, jer su *neću* (sastavljeno) doživjeli kao nametanje novosadskog pravopisa. No emocije su emocije, a lingvistička znanost jest lingvistička znanost. Lingvistički stvari stoje onako, kako sam napisao, i to ne samo ja, nego i Ivšić. Samo bih ovdje dodao kao kuriozitet, da su moji srednjoškolski profesori Golub i Kurbanović bili za naglašavanje *neću*, *něćeš*, *něće*, *něćemo*, *něćete*, *něćē*, za razliku (i to izričitu!) od tada upotrebljavanog Florschützova udžbenika, koji je propisivao nenaglašenu duljinu ne samo na *e* u 3. licu množine, nego i u 2. i 3. licu jednine, dakle: *něćěš*, *něćē*. Pitam se sada: kakve su to obične negacije? Ako su afirmativne enklitike *ću*, *ćeš*, *će*, *ćemo*, *ćete*, *će* kratke, kako sada mogu postati duge pod pretpostavkom, da se radi o običnoj negaciji? I još k tome, odakle je *ne* u *neće*

i u svim drugim licima dugo, kad znamo, da proklitike svagdje mogu dobiti samo kratkosilazni ili kratkouzlazni akcent, u koliko se radi o obično zanijekanim glagolima. Odgovor je jasan: zato, što su *neću*, *něćeš* (ili *něćěš*), *něće* (ili *něćē*), *něćemo*, *něćete*, *něćē* nove riječi, koje se ponašaju po svojim zakonima, te se ne ponašaju kao obično zanijekani glagoli.

Što se pak tiče emocionalnog prihvatanja ili odbijanja, ja to i te kako shvaćam, ali za odluku o normiranju moraju postojati još neki argumenti. U prvom redu znanstveni. Po mom mišljenju, moralo bi pobijediti sastavljeno pisanje *neću*, baš kao i *nisam*, jer su to posebne riječi.

3) Kad smo već kod emocionalne oporbe spram novosadskog "dogovora", što da kažemo o tzv. »logičkoj interpunkciji«, koja uopće nije logična. Ona nam je novosadskim pravopisom nametnuta kao hrvatski ustupak nekim njihovim tobožnjim ustupcima, pa bi bilo i te kako na mjestu, da se riješimo tog balasta, koji nam je donio posvemašnju nesigurnost u upotrebi zareza. Dogodilo se tako, da se kod pripreme pravopisa 1971. ostalo kod tzv. logičke interpunkcije, kako bi se od novosadskog "dogovora" odstupilo samo u najnužnijem. Nije se htjelo izazivati ondašnje vlasti. Ali to nije pomoglo. Pravopis je ipak zabranjen i uništen. No kad je taj pravopis potajno pretiskan u Londonu, cijela ga je emigracija prihvatila kao izrazito hrvatski. I tako je taj pravopis, nazvan »londonac«, istisnuo u emigraciji različite pravopise, koji su bili ipak hrvatskiji, bez ikakvih novosadskih i socijalističkih natruha. U novoformiranoj hrvatskoj državi prišlo se tiskanju dopunjenog i popraavljenog »londonca«, ali je novosadski način stavljanja zareza ostao.

To je loše.

Smatralo se, da zarez ne bi trebalo stavljati na onim mjestima, gdje je zalihostan. Kad je glavna rečenica na prvom mjestu, a zavisna na drugom, onda veznik označuje početak druge strukture, pa zarez nije potreban. On se tu može staviti, ali i ne mora, jer je granica signalizirana drugim sredstvima. S takvim bih se mišljenjem mogao složiti samo onda, kad bi se jezik sastojao samo od jedne glavne i jedne zavisne rečenice. No to nije slučaj. Često postoje dvije rečenice, koje se po "logičkoj" interpunkciji ne odvajaju zarezom, pa onda treća s nekom umetnutom, naglašenom riječi, npr. *uostalom, dakako, dakle*, koja se odvaja zarezom, i sl. — tako da se konačno dobiva odvojeno ono, što bi spadalo zajedno, a sastavljeno ono, što nikako ne ide skupa, što može biti čitava hrpa riječi. Da se to ne bi dogodilo, potrebno je svaku zavisnu rečenicu odijeliti zarezom, a i inače vratiti se starom, dobrom, gramatičkom načinu stavljanja zareza. Pitam se, kako bi đaci klasične gimnazije mogli prevoditi antičke pisce, da nema zareza po gramatičkom kriteriju. Ne bi znali, prelazi li Hanibal Alpe, ili možda Alpe prelaze Hanibala. Ništa zato, što latinski nije hrvatski. Antikni pisci uopće nisu stavljali zareze, ali su kasnije zarezi stavljeni iz razloga koje sam naveo. Nisu mogli biti stavljeni drukčije, nego po gramatičkom načelu, jer ljudi, koji su ih stavljali, nisu više govorili latinski kao materinski jezik, tako da su se mogli osloniti samo na gramatiku. Jedino im je ona mogla dati metodu i sredstvo, da olakšaju shvaćanje poruke kod suvremenijeg čitatelja.

Sadašnji način stavljanja zareza dovedi čitatelja u nedoumicu, što mora čime spojiti, što se na što odnosi. Nemojmo zaboraviti, da je mišljenje starije od pis-

ma; pismo je loše, ako smeta normalnom protoku misli. A kod nekih primalaca takvih nesređnih poruka (nesređenih zbog loše upotrebe zareza) može doći i do nezgodnih situacija. Mene, na primjer, tekst napisan "logičkom" interpunkcijom podsjeća na govor duševnih bolesnika (oprostite na ovom *horribile dictu*), jer oni spajaju nespojivo, a cijepaju logičke cjeline.

Još nešto. Osim što je zbunjen čitatelj, ni odašiljač poruke nije siguran naročito s obzirom na okolnost, da li je negdje zarez zalihostan ili ne. Šteta je, da to bude opterećenje, jer je zalihost opća i česta pojava, koja pridonosi razumijevanju. Bez zalihosti bi i najmanji nedostatak učinio jezik nerazumljivim. Bolje je, da postoji izvjesna zalihost, nego da ne postoji. Osim toga zalihost je relativna. Uzmimo samo današnje liječnike, koji zbog raznih razloga pišu dijagnoze skraćeno. Za njih je pisanje cijelih latinskih riječi zalihosno. Ali kako bi latinski jezik izgledao, kad bi se sveo na nezalihost liječničke rutinske upotrebe. Stoga naglašavam, da zalihost u pisanju zareza dobro dolazi, te da je gramatička interpunkcija za hrvatski jezik dobra, preporučljiva i zbilja logična, a tzv. logička nije.

4) Još nam se nešto u praksi vuče od novosadskog "dogovora", a to je rastavljanje riječi na kraju retka. Problem je bio u tome, što se nekoć upotrebljavao termin *rastavljanje riječi na slogove*, pa su neki htjeli, da se riječi rastavljaju prema kriteriju, gdje se nalazi točna granica sloga. Drugi, naročito daktilografi i slagari u tiskarama, "navijali" su za to, da mogu rastavljati *te-ško* i *teš-ko*, *se-stra* i *ses-tra* i sl., kad nitko nije siguran, gdje je granica sloga. Čak što više: od dva čovjeka, jedan izgovara ovako, drugi onako, što se baš kod spomenute riječi *teško* dobro uočava. Naime,

teško je nastalo od *tež-ko*, i stoga se u izgovoru uglavnom ostvaruje *teš-ko*. I tada je po novosadskom "dogovoru" propisano slobodnije rastavljanje, koje je onda prešlo i u »londonac« i u sadašnji pravopis. (U »londoncu« paragraf 410, u sadašnjem pravopisu paragraf 336).

To je dobro, ali nije dobro, što se u praksi, naročito po novinama, susreće bilo kakvo rastavljanje. Po mome mišljenju uzrok je u poljuljanom kriteriju, naročito stoga, što zavodi rečenica: »To je više tehničko pitanje, nego pravopisno.« Krivo! To je i te kako pravopisno pitanje. Samo bismo morali pronaći pouzdan kriterij, koji bi zadovoljio i tehničare i lingvističku znanost. Taj se pouzdani kriterij dobiva, ako se u pravopis stavi pravilo, da ne valja rastavljati na takav način, po kojem bi se morao mijenjati izgovor uvođenjem nekog novog elementa.

Ljudevit Klabučar

ZNANOST U PRAVOPISU NIJE SVEMOĆNA

Kad čovjek čita Klabučareve retke sa znanjem da je on liječnik, tada ne može štedjeti pohvale jer takve stručnosti jedva da se može naći i u srednjoškolskih profesora. Vidi se i po tome što oni uglavnom šute, a javljaju se liječnici, iako s primjenom pravopisa imaju manji zadatak od profesora. No ma kako se ja kao autor pravopisa slagao sa stručnošću njegova izlaganja, ne mogu se složiti sa zaključcima jer ni u jeziku, a kamoli u pravopisu ne odlučuju samo znanstveni razlozi, nego djeluju i druge silnice: usvojenost (tradicija), dogovor (konvencija,

praktičnost, jednostavnost, pa i emocionalni razlozi i dr.

Podimo po Klabučarevim točkama.

1. Kajkavsko *č* težak je problem jer kajkavci imaju uglavnom samo jedno, srednje *č* koje nije istovjetno ni s književnim *č* ni *ć*. Ma kako napisali, neće biti kajkavski. No taj su nam problem olakšali sami kajkavci još od hrvatskoga preporoda jer su se opredijelili za opće književne likove: uzeli su *-ić* na kraju svojih prezimena, *-išće* umjesto svojega *-išće*, *šč* pretežno su pisali kao *šč* i dr. I tako su se stvorile vrijednosti da pisanje *č* u hrvatskome književnome jeziku u kajkavskim riječima gdje bismo očekivali *ć* daje izrazito stilsko obilježje, kao snažno obilježeni kajkavizam (*Kajbumščak*, *Nedelišće*, *Dvajstreča domača*). Mislim da zbog te vrijednosti u Domjanićevim kajkavskim pjesmama *V suncu i senci*, Zagreb, 1927., nalazimo *ć* gdje bi bilo i u književnome: *dišeće*, *trepeće*, *šćurica*, *ćeš*, *reći*, *noći*, *moći*, *srećen*, *stišćeju*, *šepće*, *Božiću*, *ćuti* (osjeća), *slepoći*, *hoćeš...* pa i onda kad se rimuje sa *č*:

Pogodit bi mogel i speć (...) Ljubljenu
domaću mi reč. (5) — *Sada sladke noći,*
Kak ti ja pozabit nemrem / Tvoje drage
oči. (6) — Još ti buju mutne oči, / Duge
su kraj stranjskog noći. (8)

Kad je tako, potezati etimologiju u imenima nakon 150 ili 100 godina jedne upotrebe, ne pomaže mnogo. Važnija je ustaljenost od etimologije. Kako bi bilo jednostavno da smo svako kajkavsko *šč* pisali sa *šč*, kao što smo u *-išće* i pretežno i u drugim skupovima, kad za to ima oslonca i u književnom refleksu *sk*. Kad je takva jednostavnost poremećena, nastaju teško rješljivi problemi, mnoge slučajeve moramo rješavati pojedinačno i negdje moramo dopustiti dvojstvo jer